

กิจกรรมทางเลือก เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ให้นักคลลดพ้นจากปัญหาเสพติดได้ กิจกรรมทางเลือกจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของคนเราได้อย่างดี ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคลอื่นจะช่วยเบี่ยงเบนความสนใจให้ผู้ที่กำลังมีปัญหาทางด้านจิตใจไม่หันเหไปพึ่งยาเสพติดทั้งยังช่วยเพิ่มคุณค่าประโยชน์แก่ร่างกายและจิตใจด้วย ทั้งนี้ อาจจำแนกได้หลายด้าน เช่น ด้านจริยธรรม โดยจัดอบรมศีลธรรม จัดกิจกรรมศาสนา จัดกิจกรรมส่งเสริมประเพณี ด้านสังคม โดยการจัดตั้งชมรมหรือสมาคม จัดค่ายเยาวชน การสงเคราะห์ผู้อื่นการบริการให้คำปรึกษาแนะนำ ด้านอาชีพ โดยการฝึกอาชีพและการส่งเสริมรายได้

สำหรับโรงเรียนแล้วการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนพัฒนาตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนได้ ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามของคำว่ากิจกรรมนักเรียนไว้ต่าง ๆ กัน แต่นักการศึกษาทั่ว ๆ ไปมีความเห็นสอดคล้องกันว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้แก่แก่นักเรียนนอกเหนือไปจากกิจกรรมปกติในห้องเรียน กิจกรรมที่จัดเพิ่มขึ้นเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างเสริมประสบการณ์ของนักเรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยสนองความสนใจและพัฒนาอุปนิสัยและบุคลิกภาพของนักเรียนให้สมบูรณ์ขึ้นอีกด้วย (วิจิตร วรตบากร, 2524, หน้า 64) และ ประเสริฐ ดันสกุล (2522, หน้า 59) กล่าวว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในสถานบันการศึกษาเป็นการให้โอกาสนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความสามารถ การตัดสินใจ การทำงาน การปรับบุคลิกภาพ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนยังเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนหลีกเลี่ยงจากยาเสพติดได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวส่งเสริมความสนใจ การแสดงออก การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่มั่วสุมหรือเที่ยวเตร่ เพื่อพบกิจกรรมที่น่าสนใจทำให้เกิดความเพลิดเพลินและใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะชักจูงให้บุคคลหันไปใช้ยาเสพติด ถ้าหากบุคคลอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม และจะต้องเผชิญกับความคับข้องใจในรูปแบบต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2530, 47) โรงเรียนเปรียบได้กับบ้านหลังที่สองของนักเรียน มีครูเป็นพ่อแม่ มีเพื่อนเป็นพี่น้อง เมื่อเด็กมาโรงเรียนย่อมต้องการความรัก ความอบอุ่น ความสัมพันธ์จากผู้ที่แวดล้อม จากครู จากเพื่อน หรือจากทั้งสองฝ่าย โรงเรียนจึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันในตัว และปฏิเสธในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ

สุพัตรา สุภาพ (2525, หน้า 7) กล่าวถึงสาเหตุปัญหาของวัยรุ่นว่า สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมีส่วนสร้างปัญหาให้กับเด็ก ทั้งในด้านครูซึ่งอาจจะไม่เข้าใจเด็ก ทำให้เด็กเบื่อหน่าย เกลียดชัง หรือบรรยากาศในโรงเรียนไม่เอื้ออำนวย เช่น สถานที่ตั้งใกล้การจราจร นักเรียน

เล่นห้อง ครูดูแลไม่ทั่วถึง หรือสวัสดิการโรงเรียนมีอุปสรรค เช่น สนามกีฬา สนามพักผ่อน ห่อน้ำ ห้องสมุด ห้องอาหารไม่เพียงพอ ทำให้เด็กเกิดความอึดอัดไม่มีทางระบายออก

ในการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนมีจุดเน้นอยู่ 2 ประการ คือ การสร้างสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ ให้เด็กอยู่อย่างมีความสุขประการหนึ่ง และการให้ความรู้เรื่องพิษภัยของยาเสพติดอีกประการหนึ่งควบคู่กันไป (ประเสริฐ ดันสกุล, 2522, 68) สำหรับการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการป้องกันยาเสพติดในการวิจัยนี้หมายถึง 3 ด้าน คือ

1. อาคารสถานที่ อาคารสถานที่นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในโรงเรียน และมีอิทธิพลที่จะเอื้ออำนวยต่อการป้องกันยาเสพติด วิจิตร วรตบวงกูร (2524, 33) ได้แบ่งส่วนต่างๆ ในสถานศึกษา ดังนี้

1.1 ห้องเรียนทั่วไป (general classroom) หมายถึง ห้องเรียนโดยทั่วไปที่ใช้เรียนและสอนตามปกติ

1.2 ห้องเรียนเฉพาะวิชา (specialized studied) หมายถึง ห้องเรียนพิเศษที่มีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อกิจกรรมต่างๆ มากกว่าห้องเรียนธรรมดา

1.3 ห้องสมุดหรือศูนย์กลางเพื่อการสอน (library หรือ instructional material center) หมายถึง อาคารที่ใช้เป็นศูนย์หนังสือและสื่อสารการเรียนการสอนทุกชนิด

1.4 บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ (recreation area) หมายถึง อาคารหรือบริเวณที่ส่งเสริมพละนันทน์และสุขภาพจิตที่ดี บริเวณดังกล่าวนี้อาจจะอยู่ภายในอาคารหรือบริเวณภายนอกอาคารก็ได้ เช่น โรงพลศึกษา ห้องอาหาร สระว่ายน้ำ ศาลาพักผ่อน และสนามกีฬา

การจัดสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน สุพิชญา ชีระกุล (2523, หน้า 22) ได้กล่าวรวมๆ ไว้ว่า สภาพโรงเรียนและห้องเรียนต้องถูกหลักวิชา มีบริเวณที่สามารถจัดกิจกรรม การเรียนการสอนและมีความยืดหยุ่นได้ ควรมีการเปลี่ยนสถานที่บ้างเพื่อช่วยสร้างความรู้สึกที่ดี ช่วยให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่าย

2. การใช้กฎระเบียบ กฎ ระเบียบ หมายถึง ข้อบังคับต่างๆ ที่โรงเรียนได้กำหนดขึ้นให้นักเรียนปฏิบัติตาม ถ้าฝ่าฝืนจะต้องมีการทำโทษตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้ สมพร สุทธิสนธิ์ (2525, หน้า 61) ได้สรุปไว้ ดังต่อไปนี้

2.1 กฎและระเบียบที่ขัดกับพัฒนาการของเด็ก เช่น ห้ามพูดคุยนในห้องเรียน ห้ามลุกจากที่นั่ง ซึ่งเป็นการขัดกับธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก

2.2 กฎและระเบียบที่เข้มงวดกดขี่จนเกินไปไม่มีการยืดหยุ่น กฎระเบียบเหล่านี้มักจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนขาดสะบั้นลง และมักจะทำให้เด็กชอบฝ่าฝืนระเบียบและต่อต้าน

2.3 กฎและระเบียบที่ย่อนยานจนเกินไป ซึ่งมีผลทำให้เด็กไม่เรียบร้อย ไม่รู้จักเกรงใจผู้อื่น

2.4 กฎและระเบียบที่ไม่คงเส้นคงวา ทำให้เด็กเกิดความไม่มั่นใจ ขลาดกลัวและวิตกกังวล

ดังนั้นโรงเรียนที่ดีจำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ วินัย แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของกฎระเบียบที่จะเป็นผลเสียดังกล่าวข้างต้น

3. การให้บริการ กรอบนโยบายและแนวทางการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขสภาพติดของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อ 1.6 ได้ระบุว่า ให้มีบริการทางการศึกษา โดยเพิ่มที่ระบบแนะแนว บริการสุขภาพ ซึ่งบริการที่จัดสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539, หน้า 42)

การบริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของนักเรียนเป็นกระบวนการที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อตรวจสอบสุขภาพของนักเรียน เพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บของนักเรียน และเพื่อส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน โรงเรียนควรจัดให้มีห้องพยาบาล เติง ยา และผู้รับผิดชอบในเรื่องการพยาบาล จัดให้มีการตรวจสอบสุขภาพนักเรียนเข้าใหม่ จัดให้มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ จัดให้มีการตรวจสอบสุขภาพเป็นประจำ

กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมพลศึกษา ได้กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการบริการสุขภาพแก่นักเรียน ไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2518, หน้า 6-7)

1. เพื่อสร้างเจตคติที่ดีทางสุขภาพให้แก่นักเรียน
2. เพื่อให้นักเรียนเกิดความต้องการและสนใจในเรื่องสุขภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อให้นักเรียนนำสิ่งที่ได้เห็นหรือได้กระทำที่โรงเรียนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
4. เพื่อเป็นการช่วยเหลือให้การเรียนการสอนวิชาสุขศึกษาได้ผลดียิ่งขึ้น
5. เพื่อเป็นการรื้อให้ครูและผู้ปกครองมองเห็นความสำคัญในเรื่องสุขภาพของเด็กมากยิ่งขึ้น

สุชาติ โสมประยูร (2526, หน้า 69) กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการบริการสุขภาพในโรงเรียนว่า เพื่อดำรงรักษาไว้ และการปรับปรุงส่งเสริมสุขภาพนักเรียนให้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตรวจสอบสุขภาพ การป้องกันอุบัติเหตุ การให้การปฐมพยาบาล การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ การแนะแนวทางสุขภาพและการติดตามผล

สำหรับการบริการด้านสุขภาพนักเรียน ในส่วนของโรงเรียนเอกชนประเภทอาชีวศึกษา ผู้รับใบอนุญาต (เจ้าของโรงเรียน) จะต้องจัดให้มีห้องพยาบาลแยกชายและหญิง มีเตียงและตู้ยา จำนวนพอสมควร ในการขอขึ้นเรื่องดำเนินการจัดตั้งโรงเรียน ส่วนผู้รับผิดชอบนั้นมิได้กำหนด

ไว้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่ทำหน้าที่พยาบาลโดยตรงหรือครูดูแลแทน ทั้งนี้เป็นไปตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน (รศลิน เลิศสมบูรณ์, 2525, หน้า 19)

นักเรียนที่มีสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสุขภาพจิตที่ดี ก็จะมีผลทำให้การศึกษาเล่าเรียนดีขึ้น

การแนะแนวนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นมากในด้านวิชาการ เพราะเป็นการช่วยเหลือนักเรียนให้สามารถมองเห็นแนวทางที่จะเลือกวิถีทางในการดำเนินชีวิตของตนให้เหมาะสม โดยเฉพาะปัจจุบัน การแนะแนวยังมีความจำเป็นมากขึ้น เพราะสภาพปัญหาต่างๆ ของสังคมมีมากขึ้น ตลอดจนปัญหาของนักเรียนในโรงเรียนก็มีมากขึ้นด้วย เช่น ปัญหาการเรียน การศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ การปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ และสังคม ตลอดจนปัญหาทางด้านครอบครัว หากทางโรงเรียนได้จัดบริการแนะแนวให้แก่ นักเรียนอย่างจริงจังแล้ว ปัญหาต่างๆ ก็จะลดลง อันจะยังประโยชน์ให้แก่ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และปัญหาการบริหารงานในโรงเรียนของผู้บริหารอีกทางหนึ่งด้วย

การบริการแนะแนวมิประโยชน์ต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นเด็กวัยรุ่นและอารมณ์กำลังเปลี่ยนแปลงย่อมมีปัญหา การบริการแนะแนวจะสามารถช่วยเด็กให้ปรับตัวได้และอยู่อย่างมีความสุขในสังคม ศรีนวล โกมลวนิช (2525, หน้า 18) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการแนะแนวในโรงเรียนอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษา สรุปได้คือ นักเรียนอาชีวศึกษาเป็นเด็กที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ มีความคิดอ่านรุนแรงย่อมเกิดปัญหามาก ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในจิตใจและปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้องด้วย นักเรียนอาชีวศึกษาบางส่วนไม่ได้อยู่กับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ต้องจากถิ่นฐานมาเรียน ระบบการเรียนของสถานศึกษา การเลิกและเข้าเรียนไม่ตรงกันทั้งโรงเรียน มีการสอนภาคเช้าและภาคบ่าย โอกาสที่จะพบครูประจำชั้นไม่สะดวก โครงสร้างหลักสูตร ปวช. 2524 บังคับจำนวนคาบที่จบหลักสูตรจะต้องเรียนครบทุกหมวดที่กำหนดไว้ในโครงสร้างการเรียนเกินกว่า 4,800 คาบ แต่ไม่ครบหลักสูตรก็ไม่สามารถจบได้

ปัญหาที่พบในเรื่องการแนะแนวในสถานศึกษาอาชีวศึกษา ศรีนวล โกมลวนิช (2525, หน้า 36) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. ผู้บริหารบางคนไม่รู้หลักการแนะแนว ไม่ให้การสนับสนุน
2. ครูผู้รับผิดชอบงานแนะแนวไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง
3. ครูที่ทำหน้าที่แนะแนวหรือเป็นครูที่ปรึกษามีงานสอนมากเกินไป จนไม่มีเวลาเอาใจใส่นักเรียนมากนัก
4. ครูอื่นในโรงเรียนไม่ให้ความช่วยเหลือ เมื่อมีครูที่ปรึกษาหรือครูแนะแนวทำหน้าที่

ถือว่าเป็นหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง

จะเห็นได้ว่าการให้การศึกษา จัดกิจกรรมทางเลือกและพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันยาเสพติด สถานศึกษาได้ดำเนินงานในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นโทษพิษภัยของยาเสพติด รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากกิจกรรมในห้องเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เลือกทำกิจกรรมตามที่ตนเองชอบเพื่อส่งเสริมทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา พร้อมทั้งพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้น่าอยู่เหมือนกับเป็นบ้านของนักเรียน ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการเพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดให้กับเยาวชนของชาติ

การพัฒนาระบบการบริหาร การพัฒนาบุคลากร และสารสนเทศ

การพัฒนาระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากร มีเป้าหมายเพื่อสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติดอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เป็นวิทยากรหรือผู้ประสานงานในพื้นที่ระดับต่าง ๆ บุคลากรที่สร้างขึ้นนี้จัดได้ว่าเป็นสื่อบุคลากรในการให้ข่าวสารและการศึกษาและพฤติกรรมเกี่ยวกับยาเสพติดของกลุ่มเป้าหมายได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ โดยการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานสามัญศึกษา สำนักงานสาธารณสุข ตำรวจภูธรจังหวัด ที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานเทศบาลเมือง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน และศูนย์เวชศึกษาป้องกันสถาบันราชภัฏ เพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และประสานการจัดกิจกรรมด้านการป้องกันปัญหาเสพติดในแต่ละกลุ่มเป้าหมายที่รับผิดชอบ

การให้ข่าวสารข้อมูล เพื่อที่จะให้ประชาชนและผู้ปกครองได้ตระหนัก และตื่นตัวกับปัญหาเสพติด ตลอดจนมุ่งเสริมสร้างเทคนิคและค่านิยมที่ถูกต้องโดยอาศัยเทคนิควิธีและสื่อชนิดต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานเผยแพร่ทั้งด้านสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ในปัจจุบันเนื้อหาเทคนิคและสื่อด้านการป้องกันปัญหาเสพติดได้รับการพัฒนาเป็นระบบมากขึ้นเพื่อให้เป็นรูปแบบ เช่น การจัดวิทยากรบรรยาย อภิปราย เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันปัญหาเสพติดแก่นักเรียน การจัดรณรงค์ป้องกันยาเสพติด การเผยแพร่ข่าวสารโดยผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ อาจจะเป็นทางวิทยุ โทรทัศน์ โรงภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ หน่วยเคลื่อนที่

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญในเรื่องของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดให้ประชาชนได้ทราบตามสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ รวมทั้งจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดให้กับประชาชนและเยาวชนของชาติ โดยความร่วมมือขององค์กรภาครัฐและเอกชนซึ่งให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี มีการจัดอบรมสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของยาเสพติดโดยการเชิญ

วิทยาการที่มีชื่อเสียงมาบรรยายให้ความรู้หรือบางทีก็เป็นผู้ต้องขังที่พ้นจากโทษมาแล้วประสบการณ์ให้ฟังเพื่อให้ประชาชนและเยาวชนของชาติเกิดความตระหนักและหลีกเลี่ยงการใช้ยาเสพติดในการแก้ปัญหาหรือจากกลุ่มที่ค้ายาเสพติด

การป้องกัน บำบัด และฟื้นฟูสมรรถภาพ

การป้องกันยาเสพติด กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการในเรื่องนี้มาโดยตลอดเพื่อไม่ให้เยาวชนไปติดยาเสพติด โดยพัฒนาเยาวชนในด้านสติปัญญา ความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เป็นพลเมืองดี เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ซึ่ง ปรีชา จำปารัตน์ (2522, หน้า 3 - 5) กล่าวว่า การป้องกันยาเสพติดนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน นับตั้งแต่การควบคุมการใช้ยาเสพติดที่ผิดกฎหมายอย่างเข้มงวด โดยการกำหนดโทษและลงโทษอย่างรุนแรง นอกจากนั้นอาจจะรวมถึงการควบคุมและการกำจัดเขตการใช้ยาเคมีบางประการ ซึ่งเป็นสารที่จำเป็นในการผลิตยาเสพติด การทำลายหรือปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด การตรวจสุขภาพและการตรวจสารเสพติดจากร่างกายของผู้สงสัยหรือผู้มีความเสี่ยงว่าจะติดยาเสพติดเหล่านี้ เป็นวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหายาเสพติดขึ้นทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการดำเนินงานในแนวนโยบายอันเกี่ยวกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การสนับสนุนเยาวชนให้เล่นกีฬาและเพลิดเพลินกับงานอดิเรกต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ การให้คำปรึกษาแนะนำและฝึกให้เยาวชนรู้จักการตัดสินใจอย่างถูกต้องเมื่อมีปัญหาชีวิตโดยไม่หันเหไปพึ่งพายาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า คำนำ) กล่าวว่า การดำเนินงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้ดำเนินงานในโครงการพัฒนาการเรียนการสอน การป้องกันสารเสพติดในสถานศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันสารเสพติดให้แก่นักเรียนผ่านกระบวนการทางการศึกษา

อรเพ็ญ นาควัชร (2526, หน้า 167) กล่าวว่า หลักการป้องกัน หมายถึง การให้การศึกษ การให้ข้อมูลและความรู้แก่เยาวชนหรือประชาชนอย่างถูกต้อง ซึ่งจะต้องอาศัยยุทธวิธีและเทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้การสื่อข้อความและการให้ความรู้ตรงตามเป้าหมาย

วีณา นนทพันธุ์วาทย์ (2530, หน้า 22) กล่าวว่า การป้องกัน หมายถึง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ต่อเนื่องและสัมพันธ์ระหว่างกันจากการให้บุคคลใด ๆ ระวังการกระทำในสิ่งที่ได้ทำมาแล้วโดยวิธีการกักขัง การบำบัดรักษา การสั่งการ ไปจนถึงการไม่ส่งเสริมในการริเริ่มใด ๆ ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมซึ่งไม่พึงประสงค์ของสังคม

การดำเนินงานป้องกันยาเสพติด จะดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลดจำนวนผู้ติดยาเสพติดให้น้อยลงเป็นการดำเนินงานป้องกันผู้ที่ติดยาเสพติดอยู่แล้ว หลังจากได้รับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพไม่ให้หันกลับไปเสพหรือติดยาเสพติดอีกหรือแม้แต่การนำไปแพร่ระบาดในกลุ่มผู้ไม่เสพยา

2. เพิ่มจำนวนผู้ได้รับภูมิคุ้มกันจากยาเสพติดเป็นการดำเนินการป้องกันในกลุ่มผู้ไม่เสพยาเสพติดและผู้ที่เคยเสพยาเสพติดมิให้กลับไปติดอีก

เรื่องชัย บุญศักดิ์ (2527, หน้า 152-153) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของการป้องกันปัญหาเสพติด สรุปได้ดังนี้ การให้ข้อมูลหรือข้อความรู้เรื่องยาเสพติด จะต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายและวิธีการที่จะให้โดยเฉพาะนักเรียนจะไม่นิยมแสดงตัวอย่างยาซึ่งเป็นของจริงหรือให้รายละเอียดเกี่ยวกับอาการหรือความเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ซึ่งเกิดจากฤทธิ์ของยาอย่างละเอียดจนเกินไป เพราะอาจจะก่อให้เกิดความอยากรู้อยากทดลองได้ ต้องระมัดระวังให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพบยาเสพติดชนิดใหม่ ๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความตระหนกตกใจหรือมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดชนิดใหม่ยิ่งขึ้น การให้ข้อมูลโดยวิธีให้กลัวเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่ได้ผลเสมอไป เพราะเมื่อถึงจุด ๆ หนึ่งคนอาจจะเกิดความเคยชิน การให้ข้อมูลเกี่ยวกับยาเสพติดจะต้องมีรากฐานอยู่บนความจริง จะต้องไม่เป็นทำนองขู่เข็ญเกินไป ต้องดูความต้องการของเขาด้วยว่าอยากรู้อยากรู้เรื่องยาเสพติดเกี่ยวกับหัวข้ออะไร เมื่อไหร่และเมื่อเขารู้ข้อมูลเหล่านั้นแล้วเขาจะได้รับประโยชน์อย่างไร การให้ความรู้ควรจัดในรูปการสัมมนาหรืออภิปรายกลุ่ม เพื่อให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมหรือสามารถออกความคิดเห็นได้

อรรถพร หุ่นดี (2531, หน้า 108) กล่าวถึงหลักการป้องกันปัญหาเสพติดโดยมุ่งเน้นพัฒนา "คน" เป็นสำคัญ ด้วยการให้การศึกษา การปลูกฝังอบรมเลี้ยงดูให้เยาวชนมีพัฒนาการและความเจริญงอกงามไปตามวัย ให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ รู้จักปรับปรุงคุณภาพแห่งชีวิตของตน ของครอบครัวและสังคม สร้างเสริมให้มีค่านิยมและทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการป้องกัน โดยมุ่งพัฒนาค้นคว้าควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ
2. การส่งเสริมให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินชีวิต เช่น การให้มีการแสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ความถนัด และความสนใจ ฯลฯ
3. การสนับสนุนให้มีความมุ่งมั่นหมายในการทำงานและให้รู้จักเผชิญปัญหาซึ่งอาจจะเกิดขึ้น เช่น ความผิดหวัง ความเสียใจ เป็นต้น
4. การส่งเสริมให้มีโอกาสที่จะได้รับประสบการณ์ที่ดีในบ้าน สถานที่ทำงานและชุมชนเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และสังคมในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว
5. การพัฒนาทักษะสำหรับตนเอง และสังคมในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อผลของการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาทักษะในการตัดสินใจ ทักษะในการสื่อข้อความและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น

ในการดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการอำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ในสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้แนะแนวทางปฏิบัติดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521, หน้า 40)

1. จัดให้มีการศึกษาอบรมเกี่ยวกับโทษพิษภัยของยาเสพติด และวิธีการป้องกันแก่นักเรียนอยู่เสมอ
2. จัดให้มีบุคลากรรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
3. จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการป้องกันยาเสพติด
4. เข้ารับการฝึกอบรมด้วยตนเอง และจัดให้ครูในโรงเรียนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด

5. ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด หมายถึง การดำเนินงานเพื่อแก้ไขสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ติดยาเสพติดให้เลิกจากการเสพ และสามารถกลับไปดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข (สันติ จัยสิน, 2544, หน้า 71-81)

การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดนั้นมีการแบ่งการบำบัดรักษาอยู่ 3 ระบบ คือ

1. ระบบสมัครใจ คือ การเปิดโอกาสให้ผู้ติดยาเสพติดที่ต้องการจะเลิกยาเสพติดด้วยความสมัครใจ และมีความพร้อมที่จะเข้ารับการบำบัดรักษา สามารถเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งในปัจจุบันมีสถานพยาบาลทั่วประเทศทั้งหมด 586 แห่ง

2. ระบบต้องโทษ คือ การที่ผู้ติดยาเสพติดที่กระทำความผิดกับคดียาเสพติดและถูกคุมขัง ซึ่งจะต้องเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลภายใต้ขอบเขตและข้อกำหนดของกฎหมาย

3. ระบบบังคับ คือ การใช้กฎหมายบังคับตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 โดยมีสาระสำคัญ คือ เมื่อเจ้าพนักงานจับกุมผู้ต้องหาฐานเสพย์ติหรือมียาเสพติดไว้ในครอบครองและไม่อยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรือต้องคำพิพากษาให้จำคุก โดยพนักงานสอบสวนจะส่งตัวผู้ต้องหาไปที่ศาล เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้ต้องหาส่งเข้าศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพเพื่อตรวจพิสูจน์ทางการแพทย์และประวัติทางสังคมว่าเป็นผู้ติดยาเสพติดหรือไม่ ซึ่งหากตรวจพบว่ามีสารเสพติดในร่างกายและคณะกรรมการวินิจฉัยแล้วว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ติดยาเสพติด ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะรับตัวผู้ต้องหาเข้ารับการบำบัดรักษาเป็นระยะเวลา 6 เดือน โดยมีการประเมินผลเป็นระยะซึ่งอาจจะลดหรือขยายระยะเวลา

บำบัดรักษาได้แต่รวมระยะเวลาแล้วไม่เกิน 3 ปี แต่ถ้าหากผลการตรวจพิสูจน์ไม่พบว่าผู้ต้องสงสัยเป็นผู้ติดยาเสพติด ทางศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพจะต้องส่งผู้ต้องหาคืนแก่พนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการต่อไป

การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดด้านจิตใจนั้นมี 4 วิธี ดังนี้

1. วิธีจิตบำบัด เพราะโดยทั่วไปผู้ที่ติดยาเสพติดนั้นมีส่วนใหญ่มักเกิดจากจิตใจ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเงิน เป็นต้น ดังนั้นในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดจึงจำเป็นต้องบำบัดรักษาทางด้านจิตใจเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ติดยาเสพติดให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพายาเสพติดอีกต่อไป ซึ่งการบำบัดรักษาโดยวิธีจิตบำบัดนั้นมี 3 รูปแบบ คือ

1.1 การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล เป็นวิธีการรักษาทางด้านจิตใจอีกวิธีหนึ่ง เพื่อให้ผู้ป่วยมีกำลังใจและความมุ่งมั่นที่จะเลิกยาเสพติดได้ ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางจิตใจ อารมณ์ และสังคม การบำบัดแบบการให้คำปรึกษานี้จะทำให้ทราบถึงสาเหตุของการติดยาเสพติด สามารถหาทางแก้ไขได้ถูกต้องเหมาะสมและที่สำคัญคือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ติดยาระบายความทุกข์ของผู้ป่วยเองทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหา และส่งเสริมการพัฒนาตนเอง

1.2 การให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม ในการบำบัดรักษาแบบกลุ่มนี้จะมีประมาณ 6-10 คน และมีผู้นำกลุ่มซึ่งมีหน้าที่สร้างสัมพันธภาพ ในกลุ่มบุคคลจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และมีบรรยากาศที่อบอุ่น การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มจะทำให้ผู้ป่วยยอมรับปัญหาของตน รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม รู้จักพัฒนาตนเองและพอใจในชีวิตของตนเอง โดยผู้ป่วยจะได้เรียนรู้พฤติกรรมของตนเองจากเพื่อน ๆ ในกลุ่ม

1.3 การให้คำปรึกษาแก่ครอบครัว เป็นการให้คนในครอบครัวทุกคนได้ร่วมปรึกษาปัญหาโดยมีผู้ให้คำปรึกษาเป็นคนกลางและให้แต่ละคนในครอบครัวบอกความต้องการของตนเอง พร้อมทั้งร่วมค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพื่อให้แนวทางในการช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติดไปในทิศทางเดียวกัน

2. วิธีการบำบัดผู้ติดยาเสพติดโดยใช้ศาสนา การติดยาเสพติดนั้นเป็นการติดทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งการติดทางร่างกายเกิดจากฤทธิ์ของยาเสพติด ถ้าหยุดเสพยาจะทำให้เกิดอาการทางร่างกาย เช่น เลียนยา จึงทำให้ผู้เสพยาต้องเสพยาซ้ำ ส่วนการติดทางจิตนั้นมาจากตัวผู้เสพยาเองที่มีปัญหาทางด้านจิตใจอยู่แล้ว ขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและเมื่อมีผู้แนะนำให้เสพยาเสพติดเพื่อจะได้ลืมความทุกข์ จากนั้นเมื่อได้ทดลองเสพยาแล้วจึงหันไปใช้ยาเสพติดในการแก้ปัญหาเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ให้อิสระแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาต่าง ๆ

ศาสนาทุกศาสนาสอนให้มนุษย์เชื่อมั่นในการทำความดี ดังนั้น จึงมีการนำหลักศาสนามาบำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติดให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งการฟื้นฟูอาจจะใช้กิจกรรมทางศาสนา หลักธรรมทางศาสนา ร่วมกับการรักษาอาการทางด้านร่างกายโดยการฉายา

2.1 ศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการบำบัดรักษา และมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่บำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด มีการนำเอาหลักธรรมคำสอนขององค์ศาสนามาช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้ที่ติดยาเสพติด เพื่อให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมด้วย เช่น การทำวัตรเช้าเย็น สวดมนต์ ฝึกวิปัสสนา และจะมีการใช้สมุนไพรเพื่อบำบัดอาการทางด้านร่างกาย

2.2 ศาสนาอิสลาม ศูนย์กลางในการบำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่จะอยู่ทางภาคใต้ และในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยจะใช้หลักทางศาสนาเพื่อรักษาทางด้านจิตใจร่วมกับการรักษาอาการทางด้านร่างกายโดยฉายา และมีการทำกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เช่น ละหมาดวันละ 5 ครั้ง ศึกษาพระคัมภีร์ และปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด เป็นต้น

2.3 ศาสนาคริสต์ มีศูนย์บำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่อยู่ทางภาคเหนือ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งจะเน้นการบำบัดรักษาทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นหลักเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ โดยจะใช้หลักศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า ความมีระเบียบวินัย การอ่านพระคัมภีร์ เป็นต้น ซึ่งจะไม่มีการใช้ยาทดแทนใด ๆ ในการบำบัดรักษา

3. การบำบัดรักษาแบบชุมชนบำบัด เป็นวิธีการบำบัดที่ทำให้ผู้ติดยาเสพติดหรือสมาชิกได้พัฒนาตนเองจะมีการจำลองครอบครัวขนาดใหญ่ เพื่อให้ผู้ติดยาเสพติดมีโอกาสปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเองในสถานที่ที่มีความอบอุ่น สงบ ปลอดภัย และปลอดภัยจากยาเสพติด ทำให้สามารถกลับไปดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข การบำบัดรักษาแบบชุมชนบำบัด จะเน้นการแก้ไขปัญหาทางด้านจิตใจและเน้นหลักสำคัญ 3 ประการ คือ การเลียนแบบพฤติกรรมที่ดี การอยู่ร่วมกันเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน และใช้อิทธิพลกลุ่ม เพื่อเป็นแรงเสริมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองให้ไปในทางที่เหมาะสม ซึ่งการบำบัดชุมชนบำบัดนั้นมีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 ระยะงูใจ ใช้ระยะเวลาประมาณ 30 วัน ซึ่งถือว่าเป็นระยะที่เตรียมความพร้อมให้กับบรรดาสมาชิก เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ จะมีการปฐมนิเทศถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ของสมาชิก และมีการเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งครอบครัวของผู้ติดยาเสพติดเอง

3.2 ระยะบำบัดรักษา จะใช้เวลาประมาณ 1 - 11 เดือนหรือ 2 ปี ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการบำบัดรักษา เนื่องจากเป็นระยะที่ผู้ป่วยจะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งทาง

ร่างกายและจิตใจให้แข็งแรงสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะออกไปประกอบอาชีพ และดำเนินชีวิตในสังคมภายนอก ในระยะนี้จะเรียกว่าการเรียนรู้ประสบการณ์ ซึ่งเมื่อมีการทำผิดจะมีการลงโทษโดยมีวัตถุประสงค์ คือ ให้บรรดาสมาชิกเรียนรู้ความผิดที่เกิดขึ้น และรู้จักวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม

3.3 ระยะกลับเข้าสู่สังคม ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 - 5 ปี ซึ่งในระยะนี้เป็นระยะที่เปิดโอกาสให้บรรดาสมาชิกกลับไปใช้ชีวิตจริงในสังคม และเป็นระยะที่จะได้ฝึกให้สมาชิกปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งในระยะนี้จะมีการดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้ คือ ทำงานในศูนย์และพักค้างในศูนย์ ค่อมาก็ทำงานนอกศูนย์และพักค้างในศูนย์ และขั้นตอนสุดท้ายคือทำงานนอกศูนย์และพักค้างนอกศูนย์ ซึ่งเมื่อสมาชิกใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขโดยไม่กลับไปซ้ำเสียดอีกถือว่าการบำบัดรักษาเป็นอันสิ้นสุด

4. การบำบัดแบบอาชีวศึกษา จะเป็นวิธีที่สถานฟื้นฟูสมรรถภาพใช้ร่วมกับวิธีอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ คือให้ผู้ป่วยรู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ซึ่งจะใช้ในรูปแบบงานบำบัดเพื่อกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ฝึกความอดทนและสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน นอกจากนั้นจะมีการฝึกอาชีพ โดยจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ที่ติดยาเสพติด เพื่อให้ผู้ที่ติดยาเสพติดมีทักษะในการทำงานและสามารถออกไปประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

การฟื้นฟูสมรรถภาพถือเป็นขั้นตอนสำคัญของการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด จุดประสงค์หลักของการรักษาในขั้นตอนนี้ คือ การป้องกันการติดยา หรือการกลับไปเสพยาเสพติดอีก การฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลานานกว่าจะเห็นผลที่แท้จริง และยากที่สุดในกระบวนการรักษาด้วยกัน โดยทั่วไปถ้าผู้ป่วยหยุดเสพยาเสพติดได้นานกว่า 3 เดือน การกลับไปติดยาจะน้อยลง แต่ถ้านานกว่า 1 ปี ผลการรักษาก็จะดีขึ้นอีก

การรักษาในขั้นตอนนี้จะอาศัยจิตบำบัด ทั้งแบบกลุ่มและแบบรายบุคคล อาชีวบำบัด ครอบครัวบำบัด การแก้ไขสภาพแวดล้อม และปัญหาต่าง ๆ ของผู้ป่วยดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อการบำบัดทางด้านจิตใจ

การฟื้นฟูสมรรถภาพแบบชุมชนบำบัด เป็นรูปแบบที่นิยมและได้ผลค่อนข้างดีในประเทศไทย โดยมีหลักการและแนวทางในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย ดังนี้

1. ให้สมาชิกรู้จักสำรวจตัวเอง ยอมรับตัวเองตามความเป็นจริง ถ้ามีข้อดีก็ให้รู้จักภูมิใจในตนเอง แต่ถ้ามีข้อบกพร่องก็ให้ยอมรับและแก้ไขด้วยความเต็มใจ
2. ให้สมาชิกได้ศึกษาการเรียนรู้ในการเผชิญกับปัญหาและแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผล

3. ให้สมาชิกได้เกิดทักษะในการฝึกตนเองให้อยู่กับปัจจุบันไม่อยู่กับอดีต และเพื่อฝันในอนาคต
4. ให้สมาชิกเกิดทักษะในการยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม ฝึกตนเองให้เกิดทักษะในการเข้าสังคม
5. ให้สมาชิกเกิดทักษะในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน

จะเห็นได้ว่าปัญหาเสพติดเป็นปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนและมีผลโดยตรงต่อตัวผู้เสพยาเองรวมทั้งยังส่งผลกระทบต่อผู้ใกล้ชิด ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแผนป้องกันยาเสพติดเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลในการการป้องกันยาเสพติดมิให้แพร่ระบาดในสถานศึกษาและทำการบำบัดรักษาผู้ที่ติดยาเสพติดเพื่อให้เลิกจากการเสพยาและกลับมาใช้ชีวิตอย่างปกติรวมถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเพื่อเป็นการป้องกันมิให้กลับไปติดยาซ้ำ

ความร่วมมือกับต่างประเทศหรือหน่วยงานอื่น

ปัจจุบันนี้ทุกฝ่ายยอมรับกันแล้วว่า ปัญหาเสพติดเป็นปัญหาของประชาคมโลก มิใช่ปัญหาของประเทศใดประเทศหนึ่ง เพราะว่าขบวนการค้ายาเสพติดทำงานประสานกันเป็นเครือข่ายตามบทบาทที่ต่างกัน ตั้งแต่เป็นแหล่งวัตถุดิบ แหล่งแปรรูปหรือแหล่งจัดจำหน่าย และเป็นเครือข่ายที่แบ่งงานกันทำโดยไม่จำกัดเชื้อชาติหรือเขตแดนประเทศ การที่จะดำเนินการแก้ปัญหาเสพติดให้ได้ผลควรร่วมมือกับต่างประเทศหรือหน่วยงานอื่นเพื่อแก้ปัญหายั่งยืนและเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ให้ได้เช่นกัน

ความร่วมมือระหว่างไทยและประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้ (พรพิมล ศรีวิจิตร, วชิรพันธ์ ยงศิริ, สุกฤกษ์ กัญจนขันธ์ และทรงฤทธิ์ โพนเงิน, 2544, หน้า 447-451)

1. ความร่วมมือระดับทวิภาคี ประเทศไทยได้มีความร่วมมือระดับทวิภาคีกับประเทศเพื่อนบ้านในหลายรูปแบบ แต่รูปแบบดั้งเดิมที่ได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน คือ รูปแบบของคณะกรรมการความร่วมมือ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.1 คณะกรรมการร่วมไทย - พม่า

คณะกรรมการร่วมไทย-พม่ามีโครงสร้างดังต่อไปนี้

1.1.1 คณะกรรมการร่วมระดับรัฐมนตรี มีรัฐมนตรีต่างประเทศ ของทั้งสองประเทศเป็นประธานร่วม ถือว่าเป็นกลไกสูงสุดระดับทวิภาคีที่ไทยกับพม่ามีอยู่ด้วยกันนอกจากนี้ก็มีคณะกรรมการระดับรอง ๆ ลงไป กล่าวคือ

1.1.2 กองอำนวยการปฏิบัตินโยบายไทย-พม่า ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นประธาน เลขานุการสำนักงาน ป.ป.ส. เข้าร่วมประชุมในฐานะที่ปรึกษา

1.1.3 คณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย-พม่า (Regional Border Committee -RBC) มีแม่ทัพภาคเป็นหัวหน้าคณะ เลขานุการ ป.ป.ส. เข้าร่วมประชุมในฐานะ กรรมการ คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ในการพิจารณาหรือถึงมาตรการที่จำเป็นต่อความมั่นคง ตามแนวชายแดน

1.1.4 คณะกรรมการส่วนท้องถิ่นไทย-พม่า (Township Border Committee-TBC) ผู้บังคับการในพื้นที่เป็นหัวหน้าคณะ ทำหน้าที่ในการประชุมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ไม่มีผู้แทนของ ป.ป.ส. เข้าร่วม แต่จะได้รับเชิญเข้าร่วมเป็นครั้งคราวเท่านั้น

1.2 คณะกรรมการร่วมไทย-ลาว

คณะกรรมการร่วมไทย-ลาว ก็เหมือนกับไทย-พม่า กล่าวคือ ในระดับนโยบาย สูงสุดมีรัฐมนตรีต่างประเทศเป็นประธานร่วม ทำหน้าที่ในการพิจารณาปัญหา นโยบายสัมพันธ์ ของสองประเทศ นอกจากนี้แล้วจะมีคณะกรรมการ ระดับรองลงไป ได้แก่

1.2.1 กองอำนวยการปฏิบัติการชายแดน มีผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธาน เลขานุการ ป.ป.ส. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา

1.2.2 คณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดนทั่วไป มีผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธาน

1.2.3 คณะอนุกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน มีเจ้ากรมยุทธการทหารเป็นประธาน มีหน้าที่ติดตามผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการชุดก่อน ข้างต้น

1.2.4 คณะอนุกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน ระดับจังหวัด/แขวง มีผู้ว่าราชการจังหวัดของไทยและเจ้าแขวงของลาว ของจังหวัดและแขวงที่ตรง กันข้ามเป็นประธานร่วมกัน

1.3 คณะกรรมการไทย-กัมพูชา

โครงสร้างหลักของคณะกรรมการมีรัฐมนตรีต่างประเทศของสองประเทศเป็น ประธานร่วมเช่นเดียวกับคณะกรรมการร่วมอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่โครงสร้างส่วนย่อยที่ แตกต่างกันไป มีดังนี้

1.3.1 กองอำนวยการปฏิบัติการชายแดนไทย-กัมพูชา มีผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นประธาน เลขานุการ ป.ป.ส. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในกรณีสาปพิศเช่นเดียวกัน

1.3.2 คณะกรรมการร่วมชายแดนไทย-กัมพูชา มีรัฐมนตรีกลาโหมเป็นประธาน

1.3.3 คณะกรรมการชายแดนส่วนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา ก่อนที่จะได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจระหว่างกัน ไทยกับกัมพูชาไม่มีการประสานงานกันของหน่วยงานทางยาเสพติดมาก่อนเลย เนื่องจากก่อนหน้านี้กัมพูชาไม่มีหน่วยงานกลาง

1.4 คณะกรรมการร่วมไทย-เวียดนาม

เนื่องจากไทยและเวียดนามไม่มีพรมแดนทางบกติดต่อกัน โครงสร้างของคณะกรรมการระหว่างประเทศจึงไม่ซับซ้อน มีเพียงคณะกรรมการชุดใหญ่ที่มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสองประเทศเป็นประธานร่วมกันเท่านั้น พิจารณาปัญหา ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งปัญหาเสพติดด้วย

2. ความร่วมมือระดับไตรภาคี (Tripartite) เป็นความร่วมมือระหว่าง 2 ประเทศ และหนึ่งองค์กร ซึ่งได้แก่ UNDCP และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่าง 3 ประเทศ

2.1 ความร่วมมือระหว่าง 3 ประเทศ ความร่วมมือระหว่างไทย - ลาว และ พม่า
ความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด หน่วยงานกลางของ 3 ประเทศ คือ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของไทย (ป.ป.ส.) Central Committee for Drug Abuse Control (CCDAC) ของพม่า และ Lao National Commission For Control and Supervision (LCDC) ของลาว เริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้นเมื่อได้มีการประชุม ระดับรัฐมนตรีว่าด้วยความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระหว่างไทย ลาว และพม่า ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ระหว่างวันที่ 13-14 มีนาคม 2535 จากการริเริ่มของ พล.ต.อ. เกา สารสิน รองนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ในฐานะประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศลาว พม่าและไทย ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกันและมีปัญหาล้ำคลั่งกันในเรื่องการลักลอบผลิตและค้ายาเสพติด จะได้มีเวทีในการที่จะร่วมหารือกันในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดและการลักลอบผลิตและค้ายาเสพติดในอนาคต ซึ่งผลการประชุมในครั้งนี้คือ ได้มีการลงนามร่วมกันในปฏิญว่าด้วยความร่วมมือซึ่งกันและกันในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เพื่อแสดงเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดและการลักลอบค้ายาเสพติดให้หมดไปจากอนาคต ปฏิญญาดังกล่าวมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

2.1.1 เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศผู้ผลิต ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง ดำเนินการควบคุมยาเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทอย่างเข้มงวด

2.2.2 ตกลงกันที่จะส่งเสริมความร่วมมือซึ่งกันและกันในเรื่องการลดอุปสงค์และอุปทานยาเสพติดโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรม การจัดการคุณภาพ และความร่วมมือทางวิชาการ

2.2.3 ทั้งสามประเทศตกลงดำเนินโครงการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดและพร้อมทั้งขยายความร่วมมือกับประเทศและอนุภาคต่าง ๆ เพื่อจะขจัดปัญหาการแพร่ระบาดและการลักลอบค้ายาเสพติด

2.2.4 เรียกร้องให้ประชาคมโลกให้ความสนับสนุนทางวิชาการและการเงินแก่โครงการต่าง ๆ ที่ทั้งสามประเทศจะดำเนินการร่วมกันต่อไป

2.2.5 ทั้งนี้ได้มีการตกลงที่จะจัดให้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีทุก 2 ปีภายใต้ความตกลงนี้ พม่าได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระดับรัฐมนตรี ลาว พม่า และไทย ครั้งต่อมา ระหว่างวันที่ 9-11 กุมภาพันธ์ 2537 ณ กรุงย่างกุ้ง และได้มีการร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือซึ่งกันและกันในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

2.2.5.1 ทั้งสามประเทศ แสดงเจตนาสมัครใจในการให้ความร่วมมือในการดำเนินการลดอุปสงค์และอุปทานยาเสพติดใน 3 ระดับ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค / อนุภูมิภาค และระดับโลก

2.2.5.2 ยืนยันการให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามกรอบบันทึกความเข้าใจของ UNDCP เพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดในภูมิภาคนี้

2.2.5.3 ตกลงให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ก่อนการประชุมระดับรัฐมนตรี

2.2.5.4 ตกลงให้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีขึ้นทุก 2 ปี

2.2.5.5 ทั้งสามประเทศเน้นถึงการทำแผนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดระดับชาติและระดับอนุภูมิภาคและการนำไปปฏิบัติและได้เรียกร้องให้ประชาคมโลกให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านการเงินและวิชาการต่อการดำเนินงานที่ประเทศทั้งสามจะทำร่วมกัน

สำนักงาน ป.ป.ส. ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินโครงการร่วม 3 ฝ่าย ระหว่าง ไทย พม่า และ UNDCP ภายใต้โครงการ Drug Abuse Control in Border Area Myanmar and Thailand ที่ได้รับการสนับสนุนโครงการจากโครงการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติหรือ UNDCP เป็นเงินงบประมาณ 4.5 ล้านบาทสหรัฐ โดยมีการลงนามในเอกสารโครงการ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2535 การดำเนินโครงการจะอยู่ภายใต้การประสานงานของหน่วยงานกลางด้านการควบคุม

จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยมองเห็นความสำคัญของปัญหาสาเหตุดังกล่าวในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงซึ่งเป็นแหล่งผลิตยาเสพติดที่สำคัญของโลกและต้องการความร่วมมือกับต่างประเทศหรือหน่วยงานเพื่อเป็นการป้องกันการลักลอบขนยาเสพติดเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งเป็นการทำลายประชาชนและเยาวชนของชาติโดยตรง

งานวิจัยและประเมินผล

งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันยาเสพติด ได้มีหลายหน่วยงานที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง ดังนี้

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 12 (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่องการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดของกระทรวงศึกษาธิการ ในพื้นที่เขตการศึกษา 12 ปีงบประมาณ 2544 ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ระดับความสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดตามขอบข่ายการดำเนินงาน ทั้ง 3 ด้านพบว่า

1.1 ด้านการดำเนินงานตามนโยบาย ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมมีระดับความสัมฤทธิ์ผลสูงสุด ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในโทษของยาเสพติดให้แก่นักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา

1.2 ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่วนรวมและสนับสนุนเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวม มีความสัมฤทธิ์ผลสูงสุด ได้แก่ การได้รับความร่วมมือจากนักเรียน นักศึกษา ของสถานศึกษาในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมฯ

1.3 ด้านการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวม มีความสัมฤทธิ์ผลสูงสุด ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาในระดับเหนือขึ้นไปเพื่อการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติด

2. ระดับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดตามขอบข่ายการดำเนินงาน 3 ด้าน พบว่า

2.1 ด้านการดำเนินงานตามนโยบาย ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมมีปัญหาอุปสรรคมากที่สุด ได้แก่ การหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับยาเสพติดในแหล่งชุมชน

2.2 ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อส่วนรวม และสนับสนุนเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมมีปัญหาอุปสรรคมากที่สุด ได้แก่ การจัดทำวิจัยในชั้นเรียน

2.3 ด้านการได้รับความช่วยเหลือ และสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่มีสภาพการดำเนินงานในภาพรวมมีปัญหาอุปสรรคมากที่สุด ได้แก่ การได้รับความร่วมมือจากชุมชนองค์กรภายในท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรม

3. สภาพการดำเนินงานการป้องกันและแก้ปัญหาสารเสพติดของกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่เขตการศึกษา 12 ปีการศึกษา 2544 ในภาพรวมพบว่าด้านการดำเนินงานตามนโยบายมีความสัมฤทธิ์ผลสูงที่สุดและมีระดับปัญหาอุปสรรคน้อยที่สุด

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี (2544) ได้ทำการศึกษาผลและปัญหาการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ของจังหวัดชลบุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2544 พบว่า

1. ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานที่มีการกำหนดแผนงาน/โครงการ ไว้อย่างชัดเจนและในหน่วยงานมีการมอบหมายงานเป็นคณะบุคคล

2. ความสัมฤทธิ์ผลการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาจังหวัดชลบุรี พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีความสัมฤทธิ์ผลอยู่ในระดับมากเป็นอันดับแรก คือ การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในโทษของสารเสพติดให้แก่นักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษา รองลงมาคือการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของยาบ้า ยาเสพติดประเภทอื่นในสถานศึกษา และอันดับสุดท้ายซึ่งอยู่ในระดับปานกลางคือการประสานเพื่อจัดสถานศึกษาแห่งใหม่ให้แก่นักเรียน นักศึกษาที่ติดยาเสพติดและได้รับการบำบัดรักษาแล้ว

3. ปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาของจังหวัดชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับน้อยและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรกคือ การหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสารเสพติดในแหล่งชุมชนโดยรวมสถานศึกษา รองลงมาคือการแก้ไขปัญหายาเสพติดภายในและภายนอกสถานศึกษา และอันดับสุดท้ายซึ่งอยู่ในระดับน้อยคือ การจัดหรือเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

การประเมินผลมีความสำคัญยิ่งต่อการวางแผน เพราะการวางแผนเป็นกระบวนการที่จะต้องให้การตัดสินใจทั้งในการกำหนดผลที่ต้องการจะให้เกิดในอนาคตและวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงสุดที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้นจึงมีผู้เสนอขั้นตอนและจุดมุ่งหมายของการประเมินผลไว้ดังนี้

นุชนารถ สุนทรพันธ์ (2523, หน้า 78-79) ระบุว่า การประเมินมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ

1. การประเมินผลเพื่อให้เห็นข้อบกพร่องในแผน เช่น เป้าหมายที่เป็นไปไม่ได้ งบประมาณไม่เพียงพอ ขั้นตอนการดำเนินงานไม่เหมาะสม การประเมินผลทำให้ได้ข้อมูลเพื่อปรับแผนให้สอดคล้องกับระยะเวลาของแผน ในกรณีที่ใช้แผนหมุนเวียน (rolling plan) จะมีการทบทวนเพื่อปรับแผนทุกปี

2. การประเมินผลเป็นการวินิจฉัยในระดับการวางแผน ซึ่งจะนำไปเป็นพื้นฐานในการจัดทำแผนใหม่ (replanting) ดังนั้นจึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นวงจรต่อไปของการวางแผนเพื่อปรับแผนที่กำลังใช้อยู่ เริ่มดำเนินการวางแผนใหม่ต่อไปแล้ว กระบวนการวางแผนก็จะดำเนินไปไม่มีการเว้นระยะขาดตอน

อนันต์ เกตุวงศ์ (2526, หน้า 46) เสนอว่า ขั้นตอนการประเมินผลที่สำคัญ ๆ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์การประเมินที่กำหนดขึ้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นรูปแบบของการประเมิน จุดเน้นวิธีที่ใช้ตลอดจนการเขียนรายงานสรุปผล หลังจากนั้นก็ต้องศึกษาวัตถุประสงค์ รายละเอียดของโครงการ กิจกรรม ผลของโครงการที่คาดว่าจะเกิด การเลือกข้อมูลและแหล่งที่จะจัดเก็บ การนำมารวบรวมและขั้นตอนสุดท้ายคือการวิเคราะห์ การแปลความหมายสรุปด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

มัทนา สังฆะกฤษณ์ (2526, หน้า 465-466) เสนอว่าการประเมินผลมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมิน เพราะว่าวัตถุประสงค์ในการประเมินผลจะต้องกำหนดขึ้น และวัตถุประสงค์จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นรูปแบบของการประเมิน จุดที่ควรเน้นตลอดจนเทคนิควิธีที่ใช้รวมทั้งการเขียนรายงานสรุปผลการประเมินด้วย

2. การศึกษาวัตถุประสงค์ และรายละเอียดของโครงการ ประเด็นที่จะต้องศึกษาได้แก่ สถานภาพของโครงการ กิจกรรมของโครงการ และผลของโครงการที่คาดว่าจะเกิดขึ้นตลอดจนเค้าโครงการ (project design) ซึ่งเป็นการให้ผู้ประเมินได้เห็นภาพโครงการโดยย่อทั้งหมด

3. การเลือกข้อมูลเพื่อจัดความเปลี่ยนแปลงตามทิศทางและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ในขั้นนี้เป็นการวางแผนว่าจะเก็บข้อมูลอะไร จำนวนมากน้อยเพียงใด จากข้อมูลแหล่งใด ด้วยวิธีการอย่างไร

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการนำแผนที่วางไว้ในข้อ 3 มาปฏิบัติงานเก็บรวบรวมข้อมูลยังแหล่งข้อมูลที่กำหนด ด้วยวิธีการที่กำหนด

5. การวิเคราะห์แปลความหมายข้อมูล และสรุปผลในขั้นนี้ผู้ประเมินจะต้องนำข้อมูลดิบที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการที่ถูกต้องแล้วแปลความหมายสรุปให้เห็นสถานภาพของโครงการหรือแนวโน้มที่ควรจะเป็นของโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536, หน้า 103-104) ได้กำหนด ขั้นตอนของการประเมินผลไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดแนวทางการประเมินด้วยการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการประเมิน

2. วางแผนแนวทางเลือกในการประเมินผล โดยการแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลที่ดำเนินการเขียนแบบหรือโครงการเป็นผู้ดำเนินการกำหนดกิจกรรม วันที่ทำ ผู้รับผิดชอบ สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือการจัดทำเครื่องมือ สรุปการประเมินผลและการรายงานผล เสร็จแล้วควรขอความเห็นชอบจากผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องก่อนแล้วจึงนำไปจัดพิมพ์ไว้ในแผนปฏิบัติการโรงเรียนต่อไป

3. ดำเนินการโดยปฏิบัติตามแผนหรือโครงการมีการกำกับ ติดตาม นิเทศงานเพื่อให้การดำเนินการประเมินผลมีประสิทธิภาพ

4. สรุปการประเมิน เป็นการดำเนินการเมื่อสิ้นสุดของแผนดำเนินการหรือโครงการประเมินผลในลักษณะผลรวมของงานประจำ งานการสอน งานโครงการและผลรวมการบริหารโรงเรียนทั้งหมด เพื่อนำไปใช้รายงานและเก็บรวบรวมเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนบริหารงานโรงเรียนต่อไป

จะเห็นได้ว่าหน่วยราชการที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานการป้องกันยาเสพติดเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับใช้ในการดำเนินงานป้องกันในสถานศึกษา รวมถึงทำการประเมินผลซึ่งเป็นกิจกรรมการสรุปรวมผลการประเมินงานและโครงการทั้งหมดว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นมา ดังนั้นการวิจัยและประเมินผลด้านการป้องกันปัญหาเสพติดจึงเป็นวิธีการหรือกิจกรรมที่สำคัญอีกกิจกรรมหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการในการดำเนินงานป้องกันปัญหาเสพติดให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1. ขนาดของโรงเรียน ขนาดของโรงเรียนเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการดำเนินงาน เพราะขนาดของโรงเรียนเป็นตัวกำหนดจำนวนนักเรียนและบุคลากร ซึ่งจะทำให้โครงสร้างและปริมาณงานของโรงเรียนต่างกัน โรงเรียนขนาดใหญ่มีโครงสร้างซับซ้อนกว่าโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งโครงสร้างและปริมาณงานที่ต่างกันนี้จะทำให้มีผลต่อการดำเนินงานต่างกันไปด้วย นอกจากนั้นโรงเรียนยังถูกกำหนดขึ้นตามความต้องการของประชากรและปัญหาของท้องถิ่น (สนอง เกรือมาก, 2535, หน้า 12) จึงทำให้โรงเรียนที่มีขนาดต่างกันมีปัญหาต่างกัน และจากแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพขององค์กร ได้แก่ การมีทรัพยากรที่จำกัด ความคลุมเครือ

กฎเกณฑ์ที่เข้มงวด การแข่งขัน การมีข้อกเว้น อันก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในตัวบุคคล ซึ่งจะต้องเลือกตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เกิดความต้องการไม่เหมือนกัน และทำให้เกิดการกระทำหรือดำเนินงานไม่เหมือนกัน (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534, หน้า 42) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ขนาดของโรงเรียนเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการดำเนินงาน และอาจทำให้เกิดปัญหาการดำเนินงานได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่นำตัวแปรขนาดของโรงเรียนมาศึกษาปัญหา และแนวทางการดำเนินงานการป้องกันยาเสพติดของโรงเรียนในครั้งนี้

2. สถานภาพของตำแหน่ง หมายถึง สถานภาพในการดำรงตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และผู้ช่วยฝ่ายปกครองหรือครูผู้ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานด้านการป้องกันยาเสพติด ผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ ปฏิบัติงานในฐานะผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติงาน และมอบหมายงานแก่ผู้ช่วย บุคลากร และนักเรียนภายในโรงเรียน

ผู้ช่วยฝ่ายปกครอง ปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้อำนวยการหรืออาจารย์ใหญ่ ในการปกครองดูแลนักเรียนภายในโรงเรียน

สรุปได้ว่า สถานภาพในการดำรงตำแหน่งดังกล่าว มีบทบาทสำคัญยิ่งเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานและแนวทางการดำเนินงานการป้องกันยาเสพติดในโรงเรียน ซึ่งมีผู้ใช้สถานภาพในการดำรงตำแหน่งเป็นตัวแปรในการวิจัยไว้แล้ว (เกษม คุประเสริฐ, 2540 ; รัชณี อุดมสรรพศักดิ์, 2538 ; วัชรินทร์ ผละพล, 2540)

นอกจากนี้ จากการวิจัยพบว่า ผู้อำนวยการและอาจารย์ใหญ่มีทักษะเกี่ยวกับการป้องกันการติดยาเสพติดที่มุ่งหวังสูงกว่าทักษะของครู (ชาญ ชุ่มบุญชู, 2526, หน้า 25) และมีทักษะด้านการบริหารงานโรงเรียนในแง่การป้องกันการติดยาเสพติดให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของครูทุก ๆ คน (เรืองชัย บุญศักดิ์, 2527, 18)

3. ประสิทธิภาพการทำงาน เป็นจำนวนของปริมาณประสิทธิภาพที่เกี่ยวข้องกับงานประเมินโดยจำนวนและความหลากหลายของตำแหน่ง การบริหารดูแล ความรับผิดชอบ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงานกับแต่ละตำแหน่ง เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพการทำงานเป็นปัจจัยหรือตัวแปรที่น่าสนใจและสำคัญยิ่ง เนื่องจากประสิทธิภาพเป็นผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลในองค์กร (ธงชัย สันติวงษ์ และ ชัยยศ สันติวงษ์, 2533, หน้า 6) ประสิทธิภาพทำให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้ ทำความเข้าใจ มองเห็นปัญหาได้ชัดเจนและถูกต้องตามหลักความเป็นจริง ทำให้เกิดทักษะและเจตคติที่ดีในการปฏิบัติงาน ยังมีประสิทธิภาพการทำงานมากขึ้นเท่าใด ยิ่งส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานมากขึ้นเท่านั้น เพราะว่าประสิทธิภาพ

การทำงานเป็นการสะสมทักษะในการทำงานที่ดี ซึ่งปฏิบัติงานเป็นระยะเวลานานหรือมีความอาวุโสมากขึ้นเท่าใดก็จะพบว่า มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการบริหารงานมากขึ้นเท่านั้น (ติน ประชญพทุทธิ, 2534)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สาระ ขุนวิไชย (2542) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดปราจีนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา ใน 3 ด้าน คือ ด้านการบริการสำรวจและติดตามข้อมูล ด้านการบริการให้คำปรึกษา และด้านการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ มีปัญหาอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการเปรียบเทียบปัญหาการดำเนินการป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา จำแนกตามที่ตั้งของโรงเรียนในเขตเทศบาลและโรงเรียนที่ตั้งนอกเขตเทศบาล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) โดยปัญหาการดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตเทศบาลมากกว่านอกเขตเทศบาล ข้อเสนอแนะแนวทาง แก้ปัญหาการดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษา คือการทำระเบียบสะสม การทำกรณีศึกษา การขอความร่วมมือ การจัดอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างเหมาะสม การจัดอบรม การให้คำแนะนำ การจัดสื่อคู่มือการสอน การจัดกิจกรรม

มนัส สาระชัย (2543) ได้ศึกษาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนอรรณพวิทยพัฒน์ชัยการ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความต้องการให้ทางโรงเรียนมีวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในลักษณะของการตรวจปัสสาวะเป็นประจำ พร้อมทั้งมีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อนเพื่อเพื่อนให้มากกว่านี้ เพื่อน ๆ ที่ไม่มีปัญหาในเรื่องยาเสพติดจะช่วยเหลือดูแลได้ทั่วถึง การที่ทางโรงเรียนได้ใช้ระเบียบปฏิบัติทั่วไปของนักศึกษาถือว่าการดีคือการตัดคะแนนความประพฤตินักศึกษาที่ตรวจพบสารเสพติดในปัสสาวะ แต่ขอให้ตัดคะแนนแบบมีเหตุผล การจัดนิทรรศการ การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องยาเสพติดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยป้องกันและป้องปรามมิให้นักศึกษาไปพึ่งพายาเสพติด

สมชาย พันศิริ (2543) ได้ศึกษาปัญหาการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนสีขาว ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหา

การดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว ที่ผู้บริหารมีประสบการณ์ทางการบริหารน้อยกว่า 14 ปี และมากกว่า 14 ปี โดยรวมและด้านการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ ด้านการประเมินผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนด้านการวางแผน และด้านการดำเนินการตามแผน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ปัญหาการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว ในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เอนก หรั่งเจริญ (2544) ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า

1. ปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง
2. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามระดับชั้นเรียนโดยภาพรวมพบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนด้านอื่น ๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านสื่อลามกอนาจารในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีปัญหาน้อยกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีปัญหาน้อยกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
3. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามขนาดโรงเรียนโดยภาพรวมพบว่ามีปัญหาการดำเนินงานด้านสารเสพติด ด้านสื่อลามกอนาจาร ด้านการพนัน และด้านทะเลาะวิวาทแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) โดยโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหาหน้าน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดเล็ก
4. เปรียบเทียบปัญหาการดำเนินงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามเขตที่ตั้งตามอำเภอโดยภาพรวมพบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ส่วนด้านการทะเลาะวิวาท มีปัญหาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยโรงเรียนในเขตกิ่งอำเภอเกาะจันทร์ มีปัญหาน้อยกว่าโรงเรียนที่ตั้งในเขตอำเภออื่น ๆ

5. แนวทางการแก้ไขปัญหาค่าเนิ่นงานโครงการโรงเรียนสีขาวในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านสารสนเทศคือการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองในการป้องกันปัญหาสารเสพติด ด้านสื่อลามกอนาจารคือครูควรติดต่อประสานงานกับผู้ปกครองและชุมชนเพื่อป้องกันการใช้สื่อลามกอนาจารของนักเรียน ด้านการพนันคือโรงเรียนควรมีกิจกรรมส่งเสริมการใช้เวลาว่างของนักเรียนให้เกิดประโยชน์ ด้านการทะเลาะวิวาทคือครูควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในคาบแนะแนวและคาบกิจกรรมอิสระ

วิฑูร เกิดแก้ว (2544) ได้ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการดำเนินงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนเทคนิคพณิชยการสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาค่าเนิ่นงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนเทคนิคพณิชยการสัตหีบ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง
2. ปัญหาค่าเนิ่นงานป้องกันสิ่งเสพติดในโรงเรียนเทคนิคพณิชยการสัตหีบ โดยรวมและรายด้านตามความคิดเห็นของครู-อาจารย์ และนักเรียน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. ข้อเสนอแนะในการป้องกันสิ่งเสพติดในสถานศึกษา โรงเรียนเทคนิคพณิชยการสัตหีบที่สำคัญ คือ 1) ด้านการสำรวจและติดตามข้อมูล ควรทำทะเบียนสะสมและประวัติของนักเรียนแต่ละคน ควรทำกรณีศึกษาเฉพาะนักเรียนที่มีปัญหาและขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ 2) ด้านการให้บริการให้คำปรึกษา ควรจัดให้มีการบริการแนะแนวให้คำปรึกษาทั่วไปและครอบคลุมถึงการป้องกันสิ่งเสพติด จัดครู-อาจารย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้นักเรียนอย่างเพียงพอ ควรจัดให้มีการอบรมครูอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียน 3) ด้านการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ ควรจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องยาเสพติดแก่นักเรียนและผู้ปกครอง จัดกิจกรรมสันทนาการให้กับนักเรียนและควรจัดบุคคลให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะในการดำรงชีวิต

เสาวนีย์ สุขทนารักษ์ (2546) ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาค่าเนิ่นงานสารเสพติดของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา สหวิทยาเขตบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่าปัญหาค่าเนิ่นงานสารเสพติดของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเปรียบเทียบปัญหาค่าเนิ่นงานสารเสพติดของนักเรียน จำแนกตามลักษณะชุมชนโดยรอบโรงเรียนพบว่าแตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของนักเรียน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ควรจัดกิจกรรมรณรงค์ให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ผู้ปกครองให้ความรัก ความเอาใจใส่นักเรียน ดูแลนักเรียนอย่างใกล้ชิด ครูทุกคนควรดูแลให้ความใกล้ชิดกับนักเรียนโดยจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

งานวิจัยต่างประเทศ

สกิลแมน (Skillman, 1958, p. 1958-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมนอกห้องเรียนกับผลสำเร็จทางการศึกษาของโรงเรียนราษฎรระดับมัธยมศึกษาในประเทศญี่ปุ่นเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมกับผลสำเร็จทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 โรงเรียนในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งกิจกรรมนอกห้องเรียนแบ่งเป็น 4 ชนิด คือ สถานักเรียนและกรรมการชั้น ชุมนุมทางการศึกษา ชุมนุมหนังสือพิมพ์ ละคร ดนตรี และชุมนุมผู้สนใจสิ่งพิเศษต่าง ๆ พบว่าผลการเรียนของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนอกห้องเรียนจะสูงกว่าผู้ไม่ร่วมกิจกรรม

สเทียร์วอลท์ (Stierwalt, 1967, p. 4054-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของกิจกรรมในโรงเรียนกับความสำเร็จในด้านการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาชนิดของกิจกรรมนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจแตกต่างกัน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 365 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 11 แห่ง ในโอกลาโฮมาซิตี โดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ของแคริฟอร์เนียเป็นเครื่องมือ ผลการวิจัยพบว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมและหลังเข้าร่วมกิจกรรมแล้วนักเรียนมีคะแนนแตกต่างกัน

โจนส์ (Jones, 1974, p. 2583-A) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบทัศนคติและความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดของนักเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 กลุ่ม ๆ ละ 60 คน กลุ่มหนึ่งนั้นได้เรียนโปรแกรมยาเสพติดมาแล้ว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งยังไม่เคยเรียน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันในด้านความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด และนักเรียนหญิงมีทัศนคติมากกว่านักเรียนชาย นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนที่บิดามารดาอยู่ด้วยกันนั้นมีทัศนคติต่อต้านยาเสพติดมากกว่าบิดามารดาที่แยกกันอยู่

บราวน์ (Brown, 1978, pp. 3752-3753-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องความแตกต่างของทัศนคติที่มีต่อยาเสพติดและความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายของโรงเรียนแห่งหนึ่งในรัฐเท็กซัส เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีทัศนคติที่ดีต่อยาเสพติดมากกว่านักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติไปในทางลบต่อยาเสพติดประเภทเฮโรอีน แอล.เอส.ดี มากกว่าบุหรี่และกัญชา

สตอคเลย์ (Stokley, 1978, pp. 6026-6027-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินผลการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนสำหรับการป้องกันสารเสพติด ในขั้นแรกเพื่อประเมินผลการป้องกันสารเสพติดซึ่งดำเนินการร่วมกันโดยโรงเรียนและชุมชนในรัฐแคลิฟอร์เนีย

เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ โดยประเมินจากผลที่ได้รับและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์ที่บรรลุผลสำเร็จสูงสุดคือการมีส่วนร่วมในการป้องกันของครูประจำโรงเรียน ส่วนวัตถุประสงค์ที่ยังต้องได้รับการพัฒนา ได้แก่ การประสานสัมพันธ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนของโรงเรียนและการจัดสรรเงินงบประมาณ

แคพแลน และมาร์ติน (Kaplan & Martin, 1984, pp. 270-289-A) ได้ประมวลผลการวิจัยของแคนเดอร์และคณะ (Kander et al., 1978) พบว่ามีลักษณะหลายประการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับวัยรุ่น ซึ่งเป็นตัวทำนายได้ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้วัยรุ่นหันไปเสพยาเสพติด ลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือพ่อแม่และลูกขาดความใกล้ชิดกัน พ่อแม่ขาดความใกล้ชิดกับลูกจะทำนายได้ว่าลูกจะต้องริเสพยาเสพติดชนิดอื่นนอกจากกัญชา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวโดยมีความรัก ความอบอุ่น การกระทำกิจกรรมระหว่างกันย่อมเป็นภูมิคุ้มกันการติดยาเสพติดได้อีกแห่งหนึ่ง

อัลลอต แพกตอม และลีโอนาร์ด (Allot, Paxtom, & Leonerd, 1991, pp. 491-505) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ยาของเด็กนักเรียน ผลการศึกษาพบว่านโยบายของรัฐบาลและการร่วมมือของครู-อาจารย์ จัดโครงการอบรม ฝึกทักษะที่โรงเรียนและความร่วมมือของกลุ่มผู้ปกครองจะช่วยเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับความเชื่อของสุขภาพที่ดีและได้เพิ่มองค์ประกอบให้แก่การศึกษาถึงบทบาทของตำรวจที่จะช่วยให้ความรู้เรื่องการใช้ยาและสารเสพติดแก่นักเรียนด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้โครงการจัดการศึกษาเพื่อป้องกันการใช้ยามีประสิทธิภาพสูง

ทอมป์สัน (Thompson, 1995, p. 2676-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินผลโครงการป้องกันการติดยาเสพติดในโรงเรียนชนบทของรัฐมินเนโซต้าตอนใต้ โดยศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันการใช้ยาในทางที่ผิดและสารเสพติดเพื่อกำหนดความแตกต่างของความรู้ การยอมรับตนเอง ทักษะการใช้สารเสพติดและการรักษาระหว่างกลุ่มที่กำหนดความรู้ในด้านการต่อต้านสารเสพติดและกลุ่มที่ไม่กำหนดความรู้ การศึกษาครั้งนี้ได้ตรวจสอบผลกระทบเกี่ยวกับเพศด้วย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนในกลุ่มที่กำหนดความรู้การต่อต้านการติดยาเสพติด มีความรู้เรื่องสารเสพติดสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้กำหนดเนื้อหา และนักเรียนหญิงจะมีความสูงกว่่านักเรียนชาย ผลของการสำรวจทัศนคติพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนในกลุ่มที่กำหนดความรู้จะมีการรับรู้สูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้กำหนดความรู้ ดังนั้นผลของการวิจัยครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่าในการกำหนดความรู้เกี่ยวกับสารเสพติด การยอมรับตนเอง ทักษะที่มีต่อสารเสพติด และการรักษา ควรวัดอยู่ในโปรแกรมการศึกษาของโรงเรียน โดยให้มีการประเมินและแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อติดตามนักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมตามโครงการต่อต้านสารเสพติดให้มีผลในการต่อต้านระยะยาวจนถึงขั้นอุดมศึกษา